

En Als We de Wereld Niet Kunnen Verbeteren?

Laurence Guérin

Lectoraat Daltononderwijs & Onderwijsinnovatie

Volgens de Winter, hoogleraar Pedagogiek aan de Universiteit Utrecht, kunnen we door opvoeding de wereld verbeteren. Niet alleen de opvoeding kan bijdragen aan een betere wereld, de school ook. De Winter is de man van het democratisch pedagogisch-offensief (De Winter 2004, 2011). In zijn essay uit 2004 voor de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid en in zijn laatste boek, dat hij presenteerde bij de Saxion op 6 maart tijdens een Studium Generale, wil de Winter ons laten geloven in de maakbaarheid van de mensen via opvoeding en onderwijs. Burgers kun je maken, en je kunt ze niet alleen maken, je moet ze maken. De Winter is niet de eerste en niet de enige die er zo over denkt. In de geschiedenis van burgerschapsvorming, natuur en milieu educatie, vreedzame educatie en andere soorten educaties, domineert dit optimisme.

In dit artikel wordt de vreedzame school geproblematiseerd, een populair educatief programma voor burgerschapsvorming in het basisonderwijs (400 scholen volgen het). Het programma is tot stand gekomen in samenwerking met De Winter en vertolkt zijn idee van burgerschapsvorming. We laten zien waarom de benadering van de Winter problematisch is, zowel theoretisch als empirisch. Tenslotte wordt een alternatief voorgesteld: leerlingen leren samen denken over complexe maatschappelijke problemen en bereiden zich zodoende voor op burgerschap. Deze visie op burgerschapsvorming sluit aan bij recente ontwikkelingen in de politieke filosofie en discussies over wat democratie is en wat ze van burgers vraagt (Van der Ploeg 2012, in voorbereiding).

Vreedzame Scholen: Democratie Moet je Leren

Volgens de Winter (2004), moet je democratie leren en oefenen en dat kun je doen in het programma de Vreedzame School. Kern van het programma is om leerlingen op een vreedzame manier conflicten te laten oplossen. Dat is, volgens de Winter (2004), de kern van democratie. Voor het opsporen en oplossen van conflicten worden mediators geschoold. Mediators zijn leerlingen die rondlopen op het schoolplein tijdens de pauze en in de school om ruzies te spotten. Als er ruzie is, dan worden de betrokkenen door de mediators naar een rustige plek gebracht en wordt er volgens een bepaalde procedure gewerkt om het conflict op te lossen. De wijze van oplossen en de oplossing worden bijgehouden op een formulier dat stap voor stap uitlegt hoe de mediators moeten handelen. Bij schoolbrede problemen, bijvoorbeeld problemen rondom knikkeren, wordt middels groepsvergaderingen gewerkt aan een oplossing en wordt vervolgens door een commissie een besluit genomen over de uiteindelijke oplossing. De lijn die gericht is op burgerschapsvorming is driedelig: (a) leerlingenparticipatie zoals in een leerlingenraad of in commissies, (b) groepsvergaderingen waarin beslissingen binnen de klas worden genomen en (c) diversiteit, leren omgaan met elkaar.

Problematisch aan het programma zijn de doelstelling en de methode, respectievelijk het optimisme van de maakbaarheid en het kant-en-klaar programma dat vooral procedureel van aard is. Burgerschapsvorming vraagt meer dan kunnen vergaderen, procedures volgen of goed met elkaar omgaan.

De Vreedzame School vindt zijn theoretische en empirische onderbouwing in het essay van de Winter voor de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (Verhoeven, de Winter en Pauw 2007),

Theoretische Onderbouwing is Twijfelachtig

De Winter onderschrijft de leus "Democrats are made, not born". De uitdrukking ontleent de Winter aan White, een onderwijsfilosoof gespecialiseerd in burgerschapsvorming en onderwijs. Democratisch willen handelen veronderstelt de ontwikkeling van bepaalde morele deugden. Een democratische burger is iemand die zich betrokken voelt bij het lot van zijn medeburgers, die oog heeft voor anderen, die mensen in hun waarden laat enzovoort (De Winter 2004, 2011). Door te refereren naar White suggereert De Winter dat hij en White het eens zijn. Waarover White en De Winter het eens zijn, is dat school burgers moet maken. Of het kan, daarover uit White zich niet in tegenstelling tot De Winter. Voorts verschillen White en De Winter in hun visie op hoe het moet gebeuren. Bijvoorbeeld:

Cruciaal volgens White (1996, 1999) voor de definitie en de ontwikkeling van democratische deugden is de verhouding tussen burgers en instituties en instanties. Neem vertrouwen, een belangrijke deugd voor de democratie. Vertrouwen in instituties en instanties is belangrijk, maar een gezond wantrouwen is ook noodzakelijk, aldus White. Gezond wantrouwen is belangrijk om de democratie te kunnen verbeteren, verfijnen of veranderen. Vandaar het belang van onafhankelijke juridische instituties, een vrije pers en belangengroepen. Geen democratie kan overleven als burgers alleen vertrouwen hebben. Voor White (1996, 1999) rust hierbij een grote verantwoordelijkheid op de school en de leerkracht, zeker in het basisonderwijs. De school is het eerste instituut waarmee toekomstige burgers in aanraking komen. De leerkrachten moeten genoeg kennis hebben over democratie en haar functioneren. Ze moeten ook de rol van vertrouwen en wantrouwen in de verschillende instituties en instanties kunnen begrijpen en het belang ervan inzien. De leerkrachten moeten kunnen reflecteren op de wijze waarop hun eigen school als instituut functioneert en wat zijn eigen praktijk (impliciet of expliciet) zegt tegen de kinderen over vertrouwen en wantrouwen. Het is in de interacties met de kinderen dat de leerkrachten het impliciete beeld van vertrouwen en wantrouwen dat de kinderen hebben in de school in kaart kunnen brengen en kunnen proberen te repareren of aan te moedigen: bijvoorbeeld leerlingen aanmoedigen als ze het niet eens zijn met de juf om het te zeggen en redenen hiervoor te geven.

White's idee hoe de school deugden moet stimuleren ligt ver van een kant-en-klare receptuur. Leerkrachten moeten inspelen op de schoolcontext, de type kinderen die ze hebben in de klas en op school en de ouders.

Empirische Onderbouwing Wankel

Morele eigenschappen zoals empathie, geweten en altruïsme zijn belangrijk om het algemeen en individueel belang in balans te brengen, meent de Winter (2004). Niet alleen dat. Ze zijn ook belangrijk voor een geslaagde participatie: daardoor kun je in de schoenen van een ander gaan staan en zijn positie beter begrijpen. Kortom, kinderen leren meerdere perspectieven nemen. De ontwikkeling van empathie speelt een grote rol daarin. Maar over de verhouding tussen de opvoedingsstijl en de ontwikkeling van empathie, lijkt De Winter veel optimistischer dan de wetenschappelijk onderzoekers. Volgens De Winter (2004) moeten ouders consequent hun kinderen corrigeren door uit te leggen wat de consequenties van hun gedrag zijn voor anderen. Dan ontwikkelen kinderen vanzelf mentale scripts die hun gedrag vervolgens gaan reguleren. Zo maak je empathie.

Wetenschappers die de ontwikkeling van empathie onderzoeken, komen tot een genuanceerder beeld. Onderzoeksresultaten over de relatie tussen een inductieve aanpak en de ontwikkeling van empathie spreken elkaar tegen, ook als er in het algemeen sprake is van een positief verband. Onderzoekers zijn voorzichtig met hun uitspraken en conclusies (Eisenberg, Spinrad, Sadovsky, 2006). Maar de ontwikkeling van empathie hangt sowieso samen met andere ontwikkelingen zoals de sociaal-emotionele ontwikkeling en niet te onderschatten: de cognitieve ontwikkeling (het kunnen herkennen, inzien of bedenken dat iemand anders lijdt of pijn heeft) (Eisenberg, Spinrad, Sadovsky, 2006, Killen, Smetana, 2006).

Verder zijn ouders niet altijd consequent. De manier van corrigeren is afhankelijk van de context, de situatie en de dynamiek tussen ouders en kinderen. Andere factoren zoals leeftijd van de ouders, achtergrond, gezinsgrootte, kwaliteit van de relatie tussen kind en ouders en kenmerken van kinderen zijn van invloed op de ontwikkeling van empathie. Ook speelt aanleg een grote rol. Zo kan binnen een gezin het empathische vermogen tussen broers en zussen sterk variëren. Tenslotte is binnen het gezin de ontwikkeling van het empathische vermogen niet alleen afhankelijk van de relatie en interactie tussen ouders en kind; ze wordt mede bepaald door de verhouding tussen broers en zussen. (Eisenberg, Spinrad, Sadovsky, 2006; Schaffer, 1996). Overigens staat de ontwikkeling van empathie niet los van de ontwikkeling van andere morele eigenschappen. En ze staat niet los van externe invloeden zoals cultuur en maatschappij. En ook niet van het eigen denken.

Leren Samen Denken

Zo gemakkelijk als De Winter en zijn Vreedzame school het willen, gaat het niet. Gelukkig is er een alternatief: nuchterder en bescheidener. Het participeren als burger vraagt van mensen dat ze samen kunnen denken over complexe zaken en vooral dat ze het zaakadequaat kunnen. Burgerschapsvorming heeft te maken met kennis opdoen, leren denken en leren samen problemen oplossen. Déze visie op burgerschapsvorming knoopt aan bij klassieke pedagogische tradities en sluit aan op recente ontwikkelingen in de politieke filosofie. Het wordt deliberatieve democratie genoemd (van der Ploeg, 2012 in voorbereiding). De vertaling naar het onderwijs van deze vorm van democratie focust

op het stimuleren van samen leren denken (van der Ploeg, 2012 in voorbereiding; Guérin, 2012, in voorbereiding). De vaardigheden die nodig zijn om samen te denken over complexe zaken, ontwikkelen zich niet vanzelf en hebben systematische oefening nodig in verschillende contexten (Guérin, 2012, in voorbereiding).

Burgerschapsvorming wordt vaak begrepen en ook aangegrepen als kans voor wereldverbetering: door onderwijs gedrag en mentaliteit veranderen en zodoende maatschappelijke problemen te lijf gaan. *De pedagogische utopie*, zegt Oelkers (1984, 1990). We moeten nuchter, bescheiden en realistisch zijn. Toch kan onderwijs volgens Oelkers niet zonder optimisme. Immers, de kinderen leren op school van alles dat belangrijk is voor hun toekomst. Pessimisme zou het eind zijn van pedagogisch handelen. Het gaat natuurlijk om de balans: de nuchtere utopie.

Referenties

- Eisenberg, N., Spinrad, T., Sadovsky, A. (2006). *Empathy-related responding in children*. In: Killen, M & Smetana, J. *Handbook of Moral development*. New jersey, London, Lawrence Erlbaum associates.
- Guérin, L.J.F. (2012). Civic education: too much participation, too little reasoning. In voorbereiding.
- Killen, M & Smetana, J. (2006). *Handbook of Moral development*. New jersey, London, Lawrence Erlbaum associates.
- Oelkers, J. (1984). *Weltverbesserung als pädagogisch Utopie*. In: Wendt, H., Loacker, N. *Der Mensch*. Band IX/2: Die Liebe zu den Kindern. Zürich. Pp 422-440.
- Oelkers, J. (1990). Utopie und Wirklichkeit. Ein Essay über Pädagogik und Erziehungswissenschaft. *Zeitschrift für Pädagogik*, 36, 1, pp 1- 13.
- Schaffer, H.R. (1996). *Social development*. Blackwell Publishing.
- Van der Ploeg, P.A. (2012). Burgerschapsvorming in de deliberatieve democratie. In voorbereiding.
- Verhoeven, S., de Winter, M., Pauw, L. (2007). Democratisch burgerschap in de basisschool. *JSW*, jaargang 91.
- White, P. (1999). Political Education in the Early Years: the place of civic virtues. *Oxford Review of Education*, Vol. 25, Nos. 1&2.
- White, P. (1996). Civic virtues and public schooling. Educating citizens for a democratic society. *Advances in Contemporary Educational Thought*, Volume 17. New York: Teacher College Press.

De Winter. M. (2004). Opvoeding, onderwijs en jeugdbeleid in het algemeen belang. De noodzaak van een democratisch-pedagogisch offensief. Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid.

De Winter, M. (2011). *Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding. Vanachter de voordeur naar democratie en verbinding*. Amsterdam: SWP.